

Чепегін Ігор Вікторович,*аспірант кафедри філософії**Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди**orcid.org/0000-0001-8315-8978**chepaigor3@gmail.com*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ М'ЯКИХ І ЖОРСТКИХ ПОЛІТИЧНИХ КОРДОНІВ В ІСТОРИЧНОМУ ТА ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТАХ

Статтю присвячено філософському осмисленню еволюції політичних державних систем та принципів організації політичних кордонів протягом історичного розвитку, зосереджуючись на їхньому розрізненні за м'якістю та жорсткістю. Сутність м'яких та жорстких політичних кордонів полягає в їхній здатності адаптуватися до змін у політичному, економічному та соціокультурному контексті сучасного глобального світу. Дослідження розкриває особливості обох типів кордонів, висвітлюючи гнучкість та компромісність м'яких кордонів та централізацію та контроль, що характерні для жорстких кордонів. В історичному контексті аналізуються приклади важливості м'яких та жорстких політичних кордонів, де м'які кордони сприяють торгівлі, культурній взаємодії та інтеграції, а жорсткі можуть призводити до конфліктів та розбратів. Висновок стверджує, що досягнення правильного балансу між жорсткими та м'якими політичними кордонами може сприяти співпраці, різноманітності та стабільності, тоді як неналежний підхід може викликати конфлікти та дестабілізацію. Внесок дослідження полягає в розкритті динаміки між різними типами кордонів у контексті змінюючихся державних систем. Ця стаття має теоретичний характер.

Ключові слова: кордони, м'які та жорсткі кордони, політичні кордони, глобалізація, філософсько-антропологічна концептуалізація.

Chepegin Igor,*Postgraduate Student at the Department of Philosophy**H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University**orcid.org/0000-0001-8315-8978**chepaigor3@gmail.com*

THE NATURE AND DISTINCTION OF SOFT AND HARD POLITICAL BORDERS IN HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL CONTEXT

The article investigates the evolution of political state systems and the organization of political borders throughout historical development, focusing on their distinction by softness and rigidity. The essence of soft and hard political borders lies in their ability to adapt to changes in the political, economic, and socio-cultural context of the modern global world. The study reveals the characteristics of both types of borders, highlighting the flexibility and compromise of soft borders and the centralization and control characteristic of hard borders. In the historical context, examples of the importance of soft and hard political borders are analyzed, where soft borders contribute to trade, cultural interaction, and integration, while hard borders can lead to conflicts and disagreements. The conclusion asserts that achieving the right balance between hard and soft political borders can promote cooperation, diversity, and stability, while an inappropriate approach can lead to conflicts and destabilization. The contribution of the research lies in revealing the dynamics between different types of borders in the context of changing state systems. This article is theoretical in nature.

Key words: borders, soft and hard borders, political borders, philosophy.

Постановка проблеми та її актуальність.

Проблема кордонів є проблемою просторового визначення та ідентифікації людини, нації, держави. Встановлення кордонів є водночас природно обумовленим і метафізичним актом. Усе

це обумовлює пошук інтересу до процедури встановлення і порушення кордонів, бо такі дії супроводжуються травматичними афектами, обумовлюють деформації не тільки політичної культури, але й мають екзистенціально

важливі наслідки, дезорієнтуючи людину у її соціальному бутті.

Вони є одними з головних елементів територіальної цілісності держав та визначають їх суверенітет та право на самовизначення. Проте, відмінності між м'якими та жорсткими політичними кордонами значно впливають на взаємодію між країнами та регіонами у світі. Ці два типи кордонів мають свої переваги та недоліки та застосовуються у різних геополітичних умовах. Тож розглянемо відмінності між м'якими та жорсткими політичними кордонами та їх вплив на сучасний світ на прикладі кількох країн та регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Політичні кордони є предметом дослідження політичних, історичних, соціологічних наук та комплексного природознавства. Розуміння і сприйняття політичних кордонів також впливають на світоглядні орієнтації людини. Отже, потребують комплексного підходу із залученням міждисциплінарного методологічного інструментарію та філософської рефлексії. До дослідження феномена кордону зверталися філософи різних часів, вони намагалися знайти відповіді на питання про те, які види кордонів існують, як вони формуються, які функції вони виконують та наслідки вони мають. Зокрема, Мартін Гайдеггер вважав, що кордони дозволяють нам розуміти світ і наші відносини з ним. Мішель Фуко розуміє політичні кордони як важливий інструмент влади. Дослідження політичних кордонів представлено в сучасному українському науковому дискурсі. Це праці – Буйських Ю. «Уявні» та «фантомні» кордони (Буйських, 2018); Капітоненко М. Г. «М'яка сила» (Капітоненко, 2010) Яковенко А. В. «Умовності кордонів універсальних смислів» (Яковенко, 2011). Також в Україні проводяться дослідження, щодо агресивного вторгнення та руйнації кордонів України, які стали проблемою та викликом з моменту анексії Криму в 2014 році. Джерельну базу умовно можна поділити на вітчизняну та іноземну. Для фіксації інтелектуальних пошуків в системі досліджень кордонів варто відзначити цілу низку дослідників, що предметно вивчали теми в близьких до нашої проблематики контекстах: В. Колосова, І. Міроненка, В. Самаркіна, Л. Смирнягіна, О. Долгова, Б. Родомана, І. Долматова та багатьох інших.

Мета дослідження полягає у визначенні головних відмінностей м'яких і жорстких політичних кордонів в історичній ретроспективі. Предметом є аналіз відмінностей кордонів в історичній динаміці. Часовий простір охоплює історичні події та зміни на політичній карті після 1945 року.

Виклад основного матеріалу. Сучасні глобалізаційні процеси, сприяючи посиленню міграційних потоків, змінюють у свідомості людей сприйняття кордонів, у тому числі й політичних. Серед позитивних моментів такого світосприйняття можна відзначити поширення космополітизму, формування постконвенціонального патріотизму, особливо серед молоді, а також посилення засад планетарної етики, але як свідчить історія, розмивання кордонів у свідомості людини, призводить до негативних екзистенційних та суспільно-політичних наслідків. Саме тому, проблема жорстких і м'яких політичних кордонів потребує філософсько-політичного та культурно-антропологічного обґрунтування.

Для м'яких кордонів характерна менша контрольованість при перетині державного кордону, вони можуть забезпечити кращу свободу переміщення людей, товарів та послуг, а також сприяти збільшенню туристичного потоку та розвитку міжнародної торгівлі. У свою чергу, жорсткі кордони забезпечують високий рівень безпеки та захисту державних інтересів, але можуть обмежувати свободу переміщення та призводити до ізоляції країн від міжнародної спільноти. Тобто, ми маємо дві різні моделі, модель-свободи та безпеки.

Кордон є невід'ємною ознакою суверенітету будь-якої держави та важливим елементом формування єдиного територіального цілого державного організму. Він визначається юридично і фактично установленою штучною лінією на землі і воді, а також вертикальною площиною, що проходить по цій лінії в повітряному просторі та водних просторах, встановлюючи межі території держави та сферу її суверенітету (територіального верховенства). Кордон не є новим історичним, політичним феноменом, але є важливою складовою геополітичної ситуації. Кордони слід розглядати як елемент міжнародних відносин і розвитку нашої цивілізації. Вивчення кордонів та їх динаміці розвитку призвело до створення науки про кордони – «лімології» (від

латинського *limes* – кордон). Лімологія в свою чергу поділяється на теоретичну та практичну.

Для більшого розуміння проблематики потрібно визначити та розібрати термінологію. Поняття державного кордону міститься у ст. 1 Закону України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 р. (Про державний кордон України, Закон України № 1777-ХІІ, 2023): «державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору».

Якщо брати більш загальне поняття державного кордону, то це «...лінія на поверхні Землі (суходолу та водного простору), а також вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, яка визначає межі території держави (її суші, вод, надр, повітряного простору) і відділяє її від території інших держав і відкритих морів (Дмитрієнко, 2008, с. 137)».

У науковому дискурсі представлено декілька класифікацій кордонів. Залежно від місця проходження кордони поділяються на:

Сухопутні – проходять по суші. Це найбільш поширений тип кордонів.

Водні – проходять по воді. До них відносяться морські, річкові, озерні та інші кордони водою.

Повітряні – проходять по повітрю. Цей тип кордонів є відносно новим.

За характером кордони поділяються на:

Природні – кордонами служать різноманітні природні об'єкти, такі як гори, річки, озера, пустелі тощо. Вони часто є більш стійкими, ніж штучні кордони (Збірник наукових праць № 7, 1998, с. 89–94).

Штучні (довільні) – встановлюються шляхом проведення демаркаційних ліній розмежування. Вони часто є менш стійкими, ніж природні кордони.

За складністю порядку їх перетинання кордони поділяються на:

«Закриті» або «жорсткі» – мають ускладнений порядок перетинання, який застосовується державою для захисту своїх інтересів.

«Відкриті» або «м'які» – щодо яких встановлено спрощений порядок їх перетинання (Збірник наукових праць № 7, 1998, с. 89–94).

М'які та жорсткі політичні кордони – це два різні типи обмежень, які визначають територію та суверенність держави, та її взаємодію з іншими державами.

У філософському контексті м'які і жорсткі політичні кордони можуть бути розглянуті з точки зору таких концепцій:

1) Ідентичність: м'які кордони можуть сприяти розвитку спільної ідентичності між людьми, які живуть по обидва боки кордону, а жорсткі кордони можуть сприяти розвитку відчуження між людьми з різних країн.

2) Суверенітет: м'які кордони можуть бути менш чітко визначеними, ніж жорсткі кордони, що може призвести до конфліктів між країнами, які претендують на один і той же простір.

3) Глобалізація: глобалізація може призвести до ослаблення жорстких кордонів, оскільки люди і товари стають все більш мобільними.

Жорсткі політичні кордони – це територіальні обмеження, які фіксуються в міжнародному праві та є обов'язковими для всіх країн. Ці кордони чітко визначаються лінією на мапі та є закріплені у вигляді документів, таких як міжнародні договори, конституції та законодавство. Ці кордони не допускають порушення територіальної цілісності держави та можуть бути захищені військовою силою. Прикладом жорсткого політичного кордону є кордон між США та Мексикою.

М'які політичні кордони – це більш гнучкі територіальні обмеження, які можуть змінюватися в залежності від потреб країн та їх взаємодії. Ці кордони зазвичай забезпечують можливість здійснення обміну товарами, послугами та інформацією між країнами. Прикладом м'якого політичного кордону є Шенгенська зона в Європі, де громадяни країн, що підписали договір Шенгенської угоди, можуть перетинати кордони без віз та інших обмежень.

Сучасними прикладами м'яких та жорстких політичних кордонів можна побачити в багатьох країнах світу. Наприклад, у Європейському Союзі використовуються м'які кордони між державами-членами, що сприяє забезпеченню свободи переміщення громадян та товарів. У той же час, на кордонах з країнами, що не є членами ЄС, застосовуються жорсткі кордони з обмеженням в'їзду для певних категорій людей та товарів, а навіть існують певні обмеження із країнами ЄС.

Також, у сучасному світі можна помітити тенденцію до зміцнення жорстких кордонів у зв'язку з підвищенням рівня терористичних загроз та міграційних потоків. Прикладом

є Сполучені Штати Америки, які в останні роки підвищили контроль на кордонах та ввели нові обмеження для в'їзду іммігрантів та біженців.

Для сьогодення більш характерними є м'які політичні кордони, які стали дедалі більш популярнішими. Вони дозволяють державам більш гнучко реагувати на зміни в економіці та політиці світу, та забезпечують можливість взаємодії та співпраці між країнами.

Стосовно історичного розвитку, то після закінчення Другої світової війни в 1945 році почалася формуватися нова політична карта світу. Період післявоєнної перебудови приніс значні зміни в міжнародних відносинах, політичній та економічній сферах, а також у соціальних відносинах.

Одним з найважливіших подій цього періоду було створення Організації Об'єднаних Націй (ООН) у 1945 році. ООН стала міжнародною організацією, призначеною для забезпечення миру та безпеки в світі. Організація стала платформою для дипломатичних переговорів між країнами та форумом для вирішення міжнародних конфліктів.

У 1947 році США розпочали реалізацію план Маршаллу – програми допомоги країнам Європи, що постраждали від війни. Ця програма виявилася успішною, допомогла відновити економіку Європи та зміцнити позиції США в світі.

У 1949 році було створено Північноатлантичний договір (НАТО), міжнародну військову альянсу між США та країнами Європи. Цей договір був укладений з метою забезпечення колективної безпеки країн-учасниць в разі загрози їх безпеці.

У 1955 році було створено Варшавський договір – військовий альянс між країнами Східної Європи, який утворився відповідно на створення НАТО.

Також дещо відкріємо тлумачення терміну. М'які політичні кордони – це термін, який використовується для описування політичних кордонів між країнами, які характеризуються відносною відкритістю та гнучкістю. Ці кордони не є фізичними бар'єрами, але представляють собою більш складну систему взаємодії між країнами, яка включає економічну, політичну та культурну співпрацю.

Одним з прикладів м'якого політичного кордону є Шенгенська зона в Європі, де

країни-учасниці домовилися про спільні правила перетину кордонів, а також про спільну міграційну та бізнес-політику. Це дозволяє громадянам країн-учасниць вільно переміщуватися через кордони без необхідності проходити митний контроль. Тобто створення деяких «м'яких» правил.

Інший приклад – це Північноатлантичний договір (НАТО), де країни-учасниці зобов'язалися підтримувати безпеку та оборону в рамках колективної системи безпеки. Країни-учасниці НАТО здійснюють взаємну військову підтримку, але при цьому залишають частину свого військового суверенітету.

М'які політичні кордони можуть допомогти зменшити напруження між країнами та створити умови для співпраці. Однак, вони також можуть бути складними для збереження та потребувати постійної уваги та взаємодії між країнами.

Деякі інші приклади м'яких політичних кордонів:

Європейський економічний простір – група країн, які уклали договір про вільний рух товарів, послуг, капіталу та праці між собою, що дозволяє підприємствам здійснювати діяльність без перешкод у різних країнах.

Африканський Союз – політичний та економічний союз країн Африки, створений з метою підвищення економічного розвитку та політичної стабільності на континенті.

Ці приклади показують, як м'які політичні кордони можуть сприяти співпраці між країнами та створювати сприятливе середовище для розвитку економіки та безпеки.

Жорсткі політичні кордони є фізичними, політичними та юридичними бар'єрами, які обмежують переміщення людей, товарів та послуг між країнами. Деякі приклади жорстких політичних кордонів:

– кордон між США та Мексикою – уздовж цього кордону було побудовано стіну та розміщено прикордонні війська для запобігання нелегальній міграції, контрабанді та злочинності;

– кордон між КНДР (Північна Корея) та Кореїською Республікою (Південна Корея) – цей кордон забороняє переміщення людей та товарів між північним та південним напрямками, і забезпечує жорсткий контроль з боку обох держав. Одна з найбільш мілітаризованих кордонів світу;

– кордон між Ізраїлем та Палестинською територією – цей кордон є пунктом непримирення в конфлікті між Ізраїлем та Палестинською Національною Адміністрацією, і заборонює переміщення людей та товарів між цими територіями без спеціального дозволу;

– кордон між Індією та Пакистаном – цей кордон є причиною конфлікту між цими країнами, і заборонює переміщення людей та товарів між країнами без спеціального дозволу. Декілька разів за останні десятиліття були зафіксовані прикордонні конфлікти між ними.

Ці приклади показують, як жорсткі політичні кордони можуть бути залежні від політичних та конфліктних факторів, та можуть створювати перешкоди для економічного та соціального розвитку країн.

Аспект та проблематика можливого зникнення будь-яких форм державності або державного устрою стає джерелом обговорення серед дослідників. Деякі з них висловлюють думку про можливість відмови від класичних держав у світлі посилення глобалізаційних та транснаціональних процесів. Вони акцентують увагу на тому, що в сучасному світі виникають нові глобальні виклики та проблеми. Наприклад, американські дослідники Джеральд і Патриція Міше з США акцентують, що сучасний світопорядок, базові принципи якого складаються на плюралізмі суверенітетів національних держав, може бути обмежувальним фактором для подальшого розвитку людства. Їх аналіз динаміки глобальних подій створюють роздуми над можливими перспективами розвитку. За їхніми дослідженнями, такий світопорядок виглядає як «гамівна сорочка», яка обмежує можливість вирішення складних міжнародних проблем та глобальних викликів (Mische G., 1977, с. 96).

Важливо підсумувати та зазначити, що погляди Джеральда і Патриції Міше є лише предметом дискусії серед інших дослідників та аналітиків. Їхні думки є одним з факторів аналітичного аналізу про можливі шляхи подолання сучасних глобальних викликів та поліпшення співпраці між державами та міжнародними організаціями. Тема існування держави є актуальною для існування кордонів в цілому.

Іншим прикладом є німецький учений В. Бюль, який досліджує поняття «відмирання держави» як суб'єкта історії, ґрунтуючись на аналізі тенденцій транснаціоналізації

в сучасному світі (Mische G., 1977, с. 96). Він вказує збільшення глобальної взаємодії економіки світу, що спричинена впливом Інтернету та світовими засобами комунікації, які впливають на сприйняття подій та новин широким споживачем. Ці тенденції можуть змінити наше розуміння світового порядку та уявлення щодо кордонів.

Також тема впливу інтернету, кордони якого важко визначити та зростаючий економічний взаємозв'язок світової економіки разом із впливом світових засобів комунікації, особливо телебачення, яке одностайно спрямоване до споживача та формує єдиний спосіб сприйняття подій і новин, може привести до суттєвих змін у наших уявленнях про світовий порядок та значення політичних кордонів в світі. На міжнародній арені держава втрачає свою колишню домінуючість, адже глобальні економічні сили, які втілюються у транснаціональних корпораціях, виявляють сильний вплив. Ці сили визначають новий міжнародний порядок, який сприяє переходу від світу суверенних територіальних держав до створення єдиного глобального співтовариства. Більш поміркований погляд на сучасні перспективи держав висловлює американський теоретик Річард Фолк, проте він також наголошує на подібних тенденціях у напрямі змін у міжнародних відносинах (Falk R. 1999, с. 31). Жорсткі політичні кордони можуть бути результатом політичних конфліктів, релігійних чи етнічних суперечностей, а також економічних та соціальних відмінностей між країнами.

Отже, для м'яких політичних кордонів, в основному характерна гнучкість та здатність до компромісу. Деякі їх недоліки полягають в реалізації політичної волі, що призводить до більшого ступеня автономії різних регіонів через послаблення централізації деяких процесів. Жорсткі політичні кордони, натомість, відзначаються вищою ступенем централізації та контролю, зокрема політичних кордонів. Вони можуть сприяти забезпеченню стабільності та безпеки, але водночас можуть обмежувати різноманітність та відповідальність регіонів.

У історичному контексті можна виділити декілька прикладів, коли м'які або жорсткі політичні кордони відіграли важливу роль. Наприклад, м'які кордони можуть сприяти розквіту торгівлі, культурного обміну та інтеграції різних

народів. Однак жорсткі політичні кордони можуть викликати конфлікти та незгоди, особливо там, де вони не відображають етнічні, культурні реалії.

У філософському контексті м'які і жорсткі політичні кордони є важливим інструментом для визначення ідентичності та суверенітету. Вони також можуть бути використані для сприяння миру і співпраці, або вони можуть бути використані для посилення конфліктів і розколу.

Висновки. Таким чином, характерними рисами розвитку політичних державних систем та організацій політичних кордонів протягом історичного розвитку світу стала м'якість або жорсткість. Сутність м'яких та жорстких політичних кордонів полягає в їхній здатності адаптуватися до змін політичної, економічної

та соціокультурної обстановки сучасного глобального світу.

Підсумовуючи, варто наголосити що вибір правильного балансу між жорсткими та м'якими кордонами можуть сприяти співпраці, різноманітності та стабільності, тоді як в протилежному значенні може призвести до конфліктів, розколів та дестабілізації. Для стабілізації людського буття, а також підтримання ефективної діяльності держави у загальносвітовому просторі, необхідно як посилювати територіальні, культурні та політичні кордони, так і підтримувати їх плинність налагоджуючи інтеркультурну комунікацію як з іншими країнами так й з різними частинами єдиної країни. Особливо актуальним це завдання є для сучасної України.

Список використаних джерел:

1. Буйських, Ю. (2018) «Уявні» та «фантомні» кордони в антропологічній перспективі, Українознавство № 4, 122–135.
2. Дмитрієнко, М., & Маркова, О. (2008). КОРДОН ДЕРЖАВНИЙ. «Наукова думка». URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kordon_Derzhavnii
3. Збірник наукових праць № 7. (1998) Хмельницький: Вид-во АПВУ, 89–94.
4. Капітоненко, М. (2010) М'яка сила у світовій політиці: теоретичні аспекти. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 20–21.
5. Про державний кордон України, Закон України № 1777-XII (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>
6. Юськів, Б. (2009) Глобалізація і трудова міграція в Європі Рівне : видавець О. М. Зень, 476 с.
7. Яковенко, А. (2011). Умовності кордонів універсальних смислів. В *Вісник*. ЛНУ імені Тараса Шевченка № 12, 116–120.
8. Falk, R. (1999, January). World orders, old and new. *Current History*, 98(540), 31–33.
9. Mische, G. (1977) *Toward a Human World Order : Beyond the National Security Straitjacket* N. Y. : Paulist Press, 399 p.

Reference:

1. Buyskykh, Y. (2018). “Uyavni” ta “fantomni” kordony v antropohichniy perspektyvi [“Explicit” and “phantom” cordoni in an anthropological perspective], *Ukrayinoznavstvo [Ukrainian Studies]*, № 4, 122–135 [in Ukrainian].
2. Dmytriyenko, M., & Markova, O. (2008). KORDON DERZHAVNYY. U Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny [CORDON OF POWERS] “Naukova dumka”. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kordon_Derzhavnii [in Ukrainian].
3. Zbirnyk naukovykh prats № 7. [Collection of scientific works № 7] (1998). Khmelnytskyy: Vyd-vo APVU 89–94 [in Ukrainian].
4. Kapitonenko, M. (2010). Myaka syla u svitoviy politytsi: teoretychni aspekty [Soft power in world politics: theoretical aspects]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. 20–21 [in Ukrainian].
5. Pro derzhavnyy kordon Ukrayiny, Zakon Ukrayiny № 1777-XII (2023). [Law of Ukraine № 1777-XII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text> [in Ukrainian].
6. Yuskiv, B. (2009). Hlobalizatsiya i trudova mihratsiya v Yevropi [Globalization and labor migration in Europe]. Rivne : vydavets O. M. Zen. 476 p. [in Ukrainian].
7. Yakovenko, A. (2011). Boundary conditions of universal meanings [Conditions of the borders of universal meanings]. In *Visnyk*. LNU named after Taras Shevchenko. 116–120 [in Ukrainian].
8. Falk, R. (1999). World Orders, Old and New. *Current History*. January. 31–33.
9. Mische, G. (1977). *Toward a Human World Order: Beyond the National Security Straitjacket* N.Y.: Paulist Press. 399 p.